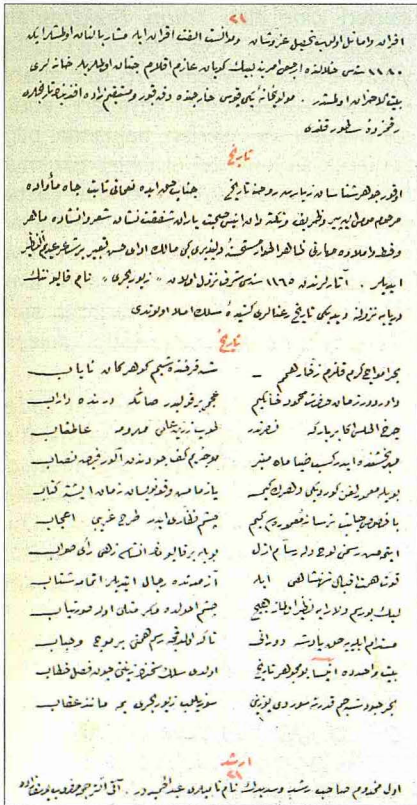

liğine sahiptir. Bu yüzden, bilhassa ilgili olduğu dönem için tek kaynak durumundadır.

Âdâb-ı Zurefâ basılmamıştır. Bugün eserin dört nüshası bilinmektedir. Otuz sekiz şair ihtiva eden Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Esad Efendi, nr. 3876/1, vr. 1^a-29^b) nüsha eksik olup "R" harfinde Râşid Efendi'nin biyografisinin bir kısmından başlamaktadır. Müellif hattı olan diğer nüsha ise (Esad Efendi, nr. 3873) tamdır. Bu nüshanın sayfa kenarlarında bazı ilâveler bulunmaktadır. Ali Cânib bu ilâvelerin Müstakimzâde'ye ait olduğunu delillerle ortaya koymuştur. Doksan dokuz varak olan bu nüshanın bazı yaprakları boştur. Eserin diğer iki nüshası, Millet Kütüphanesi ile (Ali Emîrî, Tarih, nr. 762) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 91) bulunmaktadır. Sonuncu nüsha, Zihni adlı bir müstensih tarafından, eksik bırakılan bilgiler ve şiir örnekleri tamamlanarak istinsah edilmiştir.

Âdâb-ı Zurefâ'dan bir sayfa (İÜ Ktp., TY, nr. 91)

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, III, 48; Şerif Oktürk, *İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şuarâ Tezkireleri* (lisans tezi, 1945), İÜ Edebiyat Fakültesi; *İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, İstanbul 1947, 7. fas. (*Şuarâ Tezkireleri*), s. 604; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, II, 789; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 320-323; Babinger (Üçok), s. 343; Ali Cânib, "On İkinci Asır Tezkirecilerinden Râmiz Efendi ve Eseri", *Hayat Mecmuası*, sy. 27, İstanbul 1927, s. 3-4; J. S. Robinson, "The Ottoman Biographies of Poets", XIV, *JNES* (1965), s. 57-74; Abdülkadir Karahan, "Tezkire", *İA*, XII/1, s. 229; *TDEA*, I, 30.

MUSTAFA İSEN

ÂDÂBÜ'L-ARAB ve'l-FÜRS

(آداب العرب والفارس)

(bk. CÂVİDÂN-HİRED).

ÂDÂBÜ'L-BAHS

(آداب البحث)

(bk. MÜNÂZARA).

ÂDÂBÜ'L-FETVÂ

(آداب الفتوى)

(bk. FETVA).

ÂDÂBÜ'L-KAZÂ

(آداب القضاء)

(bk. EDEBÜ'L-KÂDÎ).

ÂDÂBÜ KİTÂBETİ'L-MUSHAF

(آداب كتابة المصحف)

(bk. MUSHAF).

ÂDÂBÜ'L-MUHADDİS

(آداب المحدث)

(bk. MUHADDİS).

ÂDÂBÜ'L-MÜLÜK

(آداب الملوك)

(bk. SİYASETNÂME).

ÂDÂBÜ'L-MÜRİD

(آداب المريد)

Sûfilerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlere verilen genel ad.

Mutasavvıfların sohbetinde bulunanların, şeyhlere bağlananların ve tarikata girenlerin uymaları gereken âdâb ve erkândan, seyrü sülûk* sırasında göz

önünde bulundurulması gereken kuralardan, şeyh ve ihvan'a karşı takınılması gereken tavırdan bahseden, mürid ve dervişlere yol gösteren eserlere "Âdâbü'l-mürîdîn", "Edebü'l-mürîd", "Âdâbü'l-mutasavvıfe", "el-Vasâya" ve "Tarikatnâme" gibi isimler verilmektedir.

Tasavvufta müridlerin âdâbı bahsi ya müstakil risâleler ve eserler halinde veya tasavvufa dair genel bilgiler veren eserlerin içinde bir bölüm olarak ele alınmıştır. Bu konu hakkında ilk olarak kaleme alınan başlıca müstakil eser ve yazarları şunlardır: Yahyâ b. Muâz er-Râzî (ö. 258/872), *Kitâbü'l-Mürîdîn* (bk. GAS, I, 646). Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ'da* (Kahire 1394-99/1974-79, X, 55-66) bu eserden iktibasta bulunur. Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857), *Âdâbü'n-nüfûs* (bk. GAS, I, 641). Hakîm et-Tirmizî (ö. 285/898), *Âdâbü'l-mürîdîn* (nşr. Abdülfettâh Abdullah Bereke, Mısır, ts.); *Edebü'n-nefs* (bk. GAS, I, 658). Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 298/910), *Edebü'l-muftakır ilallah* (bk. GAS, I, 649). Ebû Ali er-Rûzbârî (ö. 303/915), *Kitâbü Edebü'l-fakr* (bk. GAS, I, 663). Ebû'l-Kâsım el-Vezzân (h. V. asır), *Edebü'l-mürîdîn* (bk. GAS, I, 676). Sülemî (ö. 412/1021), *Âdâbü's-şuḥbe ve ḥusnü'l-uṣre* (Kudûs 1954); *Câmî'u âdâbî's-sûfiyye* (nşr. S. Ateş, Ankara 1981); *Âdâbü'l-fakr ve şerâ'it-ḫuh; Beyânü zeileli'fuḫarâ'* ve *mevâcibü âdâbihim* (bk. GAS, I, 673). Ebû Bekir b. Dâvûd es-Sâlihî (ö. 806/1403), *Âdâbü'l-mürîd* (bk. GAL Suppl., II, 149). Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (ö. 973/1565), *Edebü'l-mürîd* (bk. GAL Suppl., II, 467). Tâceddin b. Zekeriyâ el-Abşemî (ö. 1050/1640), *Âdâbü'l-mürîdîn* (bk. GAL Suppl., II, 618). Abdullah b. Alefî el-Haddâd (ö. 1132/1720), *Risâletü âdâbî sülûki'l-mürîd* (Mısır 1958).

Tasavvufa dair genel mahiyetteki eserlerde de âdâbü'l-mürîd bahsine geniş bir yer ayrılmıştır. Meselâ Serrâc, *el-Luma'da* (Mısır 1960) "Kitâbü edebî'l-mutasavvıfe" başlığı altında konuyu geniş olarak ele almıştır (s. 194-280). Kuşeyrî ise *er-Risâle*'sinde hem irade ve edep bahsinde, hem de eserine eklediği son bölümde müridlerin dikkat etmeleri gereken kaide ve esaslardan bahsetmiştir. Hücûvî'nin *Keşfü'l-maḥcûb*'unda da konu ele alınmıştır. Ebû Tâlib el-Mekkî *Ḳutûl-kulûb*'da müridlerin uymaları gereken âdâb ve esaslara bir bölüm ayırdıktan sonra eserinin değişik yerlerinde çeşitli vesilelerle bu

meseleyi tekrar tekrar ele almış, Gaz-zâlî de *İhya'ü 'ulûmî'd-dîn*'de aynı yolu tutmuştur. Tekke ve hankah teşkilâtı ile gelişen tarikat nizamına paralel olarak âdâbü'l-mürîd konusu da gelişmiştir. Özellikle Ebû Saîd Ebû'l-Hayr'in (ö. 444/1052) tekkelerde uyulması gereken kuralları esaslı bir şekilde tesbit etmesinden sonra konu daha da önem kazanmıştır.

Âdâbü'l-mürîd alanında yazılan eserlerin en meşhuru, Ebû'n-Necîb Ziyâeddin es-Sühreverdî'nin *Âdâbü'l-mürîdîn** adlı eseridir. Mürid ve sâliklerin âdâbı hakkında İbnü'l-Arabî'nin yazdığı şu eserler de önemlidir: *Risâletü künhi mâ lâ bûdde li'l-mürîd minhü* (Kahire 1328); *Tuḥfetü's-sefere ilâ ḥazreti'l-berere* (İstanbul 1300); *Risâletü'l-emrî'l-muḥkemî'l-merbûṭ* (İstanbul 1315); *Tedbirâtü'l-ilâhiyye* (Leiden 1919); *Mevâḳ'u'n-nücûm* (Kahire 1332); *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye* (İstanbul 1293, IV, 576-718). İbnü'l-Arabî'nin bu eserlerde bahis konusu ettiği âdâb ve tavsiyeler tekke ve tarikat âdâbı mahiyetinde olmayıp ilk sûflerde olduğu gibi genel mahiyette tavsiyelerdir.

Tekke ve tarikat nizamı tam olarak ortaya çıktıktan sonra müridlerin âdâbı meselesi de buna göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak müridlerin hankah ve ribâtlarda gözetmeleri gereken edep ve kaideleri, Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî'nin yeğeni Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) *Avârifü'l-ma'ârif*'te düzenli bir şekilde anlatmıştır. Bu arada tarikat kurucusu şeyhler de bu konuya dair eserler yazmışlardır. Kâdiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165), *el-Ğunye* adlı eserinin sonunda âdâbü'l-mürîd konusunu geniş olarak ele almıştır. Necmeddîn-i Kübrâ da (ö. 628/1230) *Âdâbü'l-mürîdîn* (Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 404) adıyla bir eser yazmıştır. Ebû'l-Mefâhir Yahyâ Bâharzî'nin (ö. 736/1335) *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuṣûṣü'l-âdâb* (Tahran 1358 hş.) adlı eseri de buna da irdir. Nakşibendiyye tarikatına mensup müridlerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlerden bazıları şunlardır: Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Behcetü's-seniyye* (Mısır 1303). Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî, *el-Ḥadîkatü'n-nediyye fi âdâbı ṭarîkatî'n-Nakşibendiyye* (Mısır 1313). Eşrefoğlu Rûmî ile Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Tarikatnâme*'leri Türkçe'dir. Adı geçen eserlerden başka melâmet veya

fütüvvet ehline has olan âdâbdan bahseden eserler de vardır. Sülemî'nin *Risâletü'l-Melâmetiyye* (nşr. Afifi, Mısır 1943) ve *Kitâbü'l-Fütüvve*'si (nşr. S. Ateş, Ankara 1977) buna örnek teşkil eder. Ayrıca bütün fütüvvetnâme*lerde bu konuya geniş yer ayrılmıştır. Bu tür eserlerde sadece tasavvufa yeni giren veya sülûk* halinde bulunan müridlerin uymaları gereken kurallar anlatılmaz; aynı zamanda müşîd ve şeyhlerin hal ve hareketlerinin nasıl olması lâzım geldiği de açıklanır.

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ'L-MÜRİDİN

(آداب المريدین)

Ebû'n-Necîb Abdülkâhir b. Abdullah
es-Sühreverdî'nin
(ö. 563/1167)
müridlerin uyması gereken
kurallardan bahseden eseri.

"Müridlerin âdâbı" konusunda bu eserden önce de müstakil kitaplar yazılmış (bk. ADÂBÜ'L-MÜRİD), ayrıca *el-Luma'*, *er-Risâle*, *Ḳütü'l-ḳulûb* gibi eserlerde konuya geniş yer ayrılmıştır. Ancak müridlerle ilgili meseleler ilk defa Ebû'n-Necîb'in bu eserinde ayrıntılı ve düzenli bir şekilde ele alınmıştır. Şehâbeddin es-Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif* adlı eserini yazarken, amcası ve aynı zamanda şeyhi olan Ebû'n-Necîb'in bu eserinden geniş ölçüde faydalanmıştır.

Âdâbü'l-mürîdîn'in (Kahire, ts.) giriş kısmında, Kelâbâzî'nin *et-Ta'arruf*'unda olduğu gibi, "sûflerin itikatları" hakkında bilgi verilmiş, ayrıca *fakr*, *tasavvuf*, *melâmet* ve *kerâmet* terimleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra tasavvuf-şeriat münasebeti incelenmiş, sûflerin ahlâk, ahval ve makamları anlatıldıktan sonra ilim, *bidâyet**, *nefs*, *sohbet*, *sefer*, *giyim*, *yeme*, *uyuma*, *hastalık* gibi konular ve bunlarla ilgili âdâb açıklanmıştır. Eser konu ve muhteva açısından yeni olmamakla birlikte, müridlik âdâbı hakkında derli toplu bilgi vermesi ve *Avârifü'l-ma'ârif*e kaynak teşkil etmesi bakımından tasavvuf tarihinde önemli bir yere sahiptir. *Adâbü'l-mürîdîn*, müellifin biyografisi, eserin küçük bir özeti, neşirde takip edilen metot ve kullanılan nüshalar hakkında bilgi veren bir giriş yazısıyla birlikte Menahem Milson tarafından yayımlanmıştır (Jerusalem 1978).

Başlıca Şerh ve Tercümeleri. 1. *Âdâbü'l-mürîdîn*. Ömer b. Muhammed b. Ahmed Şirkân'ın Farsça tercümesi, orijinalinin adını taşır. XIII. yüzyılda yapılan bu tercüme Necîb Mâyil-i Herevî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1984). 2. *el-Ḥâtime*. *Âdâbü'l-mürîdîn*'i birkaç defa Farsça'ya çeviren Hintli müellif Gîsüdrâz, eseri *el-Ḥâtime* adıyla Arapça olarak şerhetmiştir (nşr. Hâfız Seyyid Atâ Hüseyin, Haydarâbâd 1358 hş.). 3. *Evrâdü'l-aḥbâb*. Yahyâ Bâharzî'nin *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuṣûṣü'l-âdâb* adlı eserinin birinci bölümü olan *Evrâdü'l-aḥbâb*, *Âdâbü'l-mürîdîn*'in Farsça serbest bir tercümesidir. Bu eser de İrc Afşar tarafından neşredilmiştir (Tahran 1358 hş.).

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ'S-SÜLÜK

(آداب السُّلُوك)

(bk. SÜLÜK).

ÂDÂBÜ TİLÂVETİ'L-KUR'ÂN

(آداب تلاوة القرآن)

(bk. TİLÂVET).

ÂDÂBÜ'L-VİZÂRE

(آداب الوزارة)

(bk. SİYÂSETNÂME).

ADAK

Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vâcib kıldığı ibadet.

Türkçe adak kelimesinin Arapça karşılığı olan *nezr* (النذر), lugatta "insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vâcib) kıldığı, vaad ettiği şey" mânasına gelmektedir. *Nezr* kelimesinin kökünde "vâcib kılmak, gerekli kılmak" mânası bulunduğundan İmam Şâfiî, kasten yaralama suçunda ödenmesi gereken diyeti (erş*) *nezr* diye adlandırmıştır. Kelimenin kök anlamlarından biri de "uyarıcı ve sakındırıcı mahiyetteki tebliğ ve i'lâm"dır (bk. İNZÂR). Nitekim adak olarak verilen şeye *nezîre* dendiği gibi, orudaki öncü ve gözcü birliklerine de -düşmanın durumunu bildirmeleri sebebiyle- aynı ad verilmiştir (bk. *Tacü'l-*